

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА**

Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра всесвітньої історії

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Основи археології та історія стародавнього світу

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Освітня програма «Середня освіта (Історія)»

Спеціальність А4 Середня освіта (за предметними спеціальностями)

Предметна спеціальність А4.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)

Галузь знань А Освіта

Затверджено на засіданні
кафедри всесвітньої історії
протокол № 1 від 26 серпня 2025 р.

м. Івано-Франківськ – 2025

1. Загальна інформація	
Назва дисципліни	Основи археології та історія стародавнього світу
Викладач (-і)	Щербін Лілія Василівна, к.і.н., доцент кафедри всесвітньої історії
Контактний телефон викладача	
Е-mail викладача	liliiia.shcherbin@cnu.edu.ua
Формат дисципліни	Очний/заочний
Обсяг дисципліни	6 кредитів ЄКТС, 180 год.
Посилання на сайт дистанційного навчання	https://d-learn.pnu.edu.ua/
Консультації	Вівторок о 15.00.
2. Анотація до навчальної дисципліни	
Предметом вивчення навчальної дисципліни є основи археології та історія стародавнього світу (Сходу, Греції, Риму), процес становлення фізичного типу Номо (Людина), виникнення та розвиток праці, виробництва, складання різних структур суспільства: сім'ї праобщини, общини, роду, племені, зародження приватної власності, нерівності, експлуатації, політичної влади й держав. Курс передбачає вивчення історії людства на підставі речових джерел, вивчення витоків, становлення, розвитку та занепаду найдавніших цивілізацій. «Основи археології та історія стародавнього світу» є важливою складовою всесвітньої історії, яка досліджує найдавніші етапи становлення та розвитку людського суспільства і перших державних утворень.	
3. Мета та цілі навчальної дисципліни	
Мета викладання дисципліни: формування у студентів ґрунтовних знань про основи археології, основні етапи становлення історії людства, розвитку та занепаду старосхідних держав, стародавніх Греції та Риму, особливості їх політичного, соціально-економічного та культурного функціонування. Завдання: - засвоїти археологічну термінологію, періодизацію, - вивчити особливості розвитку матеріальної і духовної культур давнього населення, типологічні риси археологічних культур, основні категорії нерухомих і рухомих пам'яток. - відобразити основні чинники формування, функціонування та еволюції стародавніх цивілізацій, виявити їх особливі риси та взаємозв'язки; - проаналізувати економічні, соціальні, політичні та культурно-етнічні характеристики функціонування старосхідних держав; - визначити особливості становлення держав та їх політичного розвитку в окремих регіонах Стародавнього Сходу; - виявити загальні та особливі риси розвитку старосхідних держав; - виробити вміння та навички самостійної роботи студентів із джерелами та історичним матеріалом, науковою літературою та періодичними виданнями, монографічною літературою. У результаті вивчення дисципліни студент повинен знати: - етапи формування археології як науки; - основні поняття та категорії археології; - основні етапи та методи археологічних досліджень; - загальну характеристику етапів розвитку матеріальної культури людства; - основні археологічні культури та археологічні пам'ятки. - основні види джерел історії Стародавнього Сходу; - хронологію та періодизацію старосхідної історії; - основні етапи процесу державотворення на Стародавньому Сході; - основні регіони Стародавнього Сходу, Греції, Риму.	

чинники формування соціально-економічної та політичної системи;
 особливі та загальні риси розвитку старосхідних цивілізацій;
 основні події, факти з історії античних цивілізацій,
 основні чинники формування, функціонування та еволюції античних цивілізацій, виявити їх
 особливі риси та взаємозв'язки;
 проаналізувати економічні, соціальні, політичні та культурно-етнічні характеристики
 функціонування античних держав;
 визначити особливості становлення держав та їх політичного розвитку в Стародавніх Греції та
 Риму; виявити загальні та особливі риси розвитку античних держав .
 термінологічний апарат курсу; карту;
 уміти:
 аналізувати та узагальнювати зміст історичних джерел старосхідної епохи;
 аналізувати історичні чинники виникнення конкретних ситуацій в історичних подіях періоду
 існування стародавніх цивілізацій.

4. Програмні компетентності та результати навчання

Пропонована дисципліна покликана розвинути наступні компетентності:

Інтегральна компетентність:

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми, що передбачає
 застосування теоретичних знань і практичних умінь з наук предметної спеціальності, педагогіки,
 психології, теорії та методики навчання, потребує інтеграції знань і прийняття рішень у практиці
 викладання історії та громадянської освіти в закладах загальної середньої освіти.

Спеціальні (фахові) компетентності:

СК2. Здатність володіти змістом та методологією, категоріально-понятійним апаратом
 фундаментальних історичних дисциплін, знаннями сучасних наукових досліджень з історії,
 орієнтуватися в науковій періодизації історії.

СК4. Здатність інтегрувати набуті знання з історичних наук та громадянської освіти в
 самостійну систему, виявляти цілісність знань та умінь.

СК5. Здатність розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів
 України, Європи та світу, володіти базовими знаннями української та світової культури в
 контексті готовності майбутніх фахівців до спілкування у мультикультурному середовищі на
 основі толерантності, діалогу і співробітництва.

Програмні результати навчання студента, які формуються під час читання цієї дисципліни

ПРН5. Знати зміст і методологію, сучасні наукові дослідження базових історичних дисциплін,
 володіти категоріально-понятійним апаратом історичної науки.

ПРН6. Знати сучасні наукові підходи в галузі громадянської освіти, орієнтуватися в
 нормативно- правовій базі та структурі правової системи України.

ПРН7. Інтегрувати знання з історії та громадянської освіти в цілісну педагогічну діяльність,
 реалізовувати міждисциплінарні підходи.

ПРН9. Проводити історико-краєзнавчу та пошуково- дослідницьку роботу у закладах
 загальної середньої та позашкільної освіти із залученням учнів до вивчення культурної спадщини
 рідного краю.

5. Організація навчання

Обсяг навчальної дисципліни д.ф.н. / з.ф.н.

лекції	44/12
--------	-------

семінарські заняття /	56/8
практичні / лабораторні	

самостійна робота		80/160		
Ознаки навчальної дисципліни				
Семестр	Предметна спеціальність	Курс (рік навчання)	Нормативний / вибірковий	
1-й семестр	A4.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)	1	нормативний	
Тематика навчальної дисципліни				
Тема		кількість год.		
		лекції д.ф.н / з.ф.н.	семін. заняття д.ф.н. / з.ф.н.	сам. роб. дф.н. / з.ф.н.
Тема 1. Вступ до курсу.		2/-	2/-	2/2
Тема 2. Історія археології.		2/2	2/-	2/4
Тема 3. Палеоліт.		2/-	2/2	2/6
Тема 4. Мезоліт та неоліт.		-/-	2/-	2/6
Тема 5. Енеоліт		2/-	2/-	2/6
Тема 6. Бронзовий вік		-/-	2/-	2/6
Тема 7. Ранній залізний вік		2/2	2/-	2/6
Тема 8. Антична археологія		2/-	2/-	2/6
Тема 9. Стародавній Єгипет.		2/2	2/-	2/6
Тема 10. Стародавня Месопотамія		2/-	2/2	4/6
Тема 11. Східне Середземномор'я у III – першій половині I тис. до н.е.		-/-	2/-	4/6
Тема 12. Перська держава.		2/-	2/-	4/6
Тема 13. Стародавня Індія.		2/-	2/-	4/6
Тема 14. Стародавній Китай.		2/-	2/-	4/6
Тема 15. Крито-Мікенська цивілізація III-II тис. до н.е.		2/-	2/-	4/6
Тема 16. Греція в XI – IX ст. до н.е.		2/-	2/-	4/6
Тема 17. Греція в VIII – VI ст. до н.е.		2/-	2/-	4/6
Тема 18. Греція у V– IV ст. до н.е.		2/-	2/2	2/6
Тема 19. Культура Греції.		-/-	2/2	2/6
Тема 20. Становлення Македонської гегемонії на Балканах. Завоювання Олександра Македонського.		2/2	2/-	2/6
Тема 21. Елліністична доба.		2/-	2/-	2/6
Тема 22. Італія у VIII – VI ст. до н.е. Рим в добу Ранньої республіки (V – III ст. до н.е.)		2/2	2/-	4/6
Тема 23. Боротьба Риму із Карфагеном. Римська республіка у II – I ст. до н.е.		-/-	2/-	2/6
Тема 24. Падіння Римської республіки і встановлення військової диктатури. Громадянські війни у Римі.		-/-	2/-	2/6
Тема 25. Зміцнення системи принципату у I – II ст. Виникнення християнства.		2/2	2/2	4/6

Тема 26. Римська імперія в період домінації.	2/-	2/2	2/6
Тема 27. Падіння Західної римської імперії.	2/-	2/2	4/2
Тема 28. Культура стародавнього Риму.	-/-	2/2	4/2
ЗАГ:	44/12	56/8	80/160

6. Система оцінювання навчальної дисципліни

Загальна система оцінювання навчальної дисципліни	Семестровий контроль рівня знань та успішності студентів відбувається у формі екзамену. Підсумкова оцінка (максимум 100 балів) визначається як сума балів за поточний контроль знань (50 балів) та результатів екзаменаційної роботи (50 балів). Підсумковий бал складається з суми підсумкового балу за семінарські заняття (максимально 20 балів), балу за контроль самостійної роботи (максимально 20 балів) і балу за індивідуальну роботу (максимально 10 балів), оцінки на іспиті (максимально 50) та в сукупності становить максимально 100 балів. Сумарна кількість – 100 балів. <table><tr><th colspan="3">Шкала оцінювання</th></tr><tr><th>Університетська</th><th>Національна</th><th>Шкала ЄКТС</th></tr><tr><td>90-100</td><td>відмінно</td><td>A</td></tr><tr><td>80-89</td><td rowspan="2">добре</td><td>B</td></tr><tr><td>70-79</td><td>C</td></tr><tr><td>60-69</td><td rowspan="2">задовільно</td><td>D</td></tr><tr><td>50-59</td><td>E</td></tr><tr><td>26-49</td><td>незадовільно (з можливістю повторного складання)</td><td>FX</td></tr><tr><td>1-25</td><td>незадовільно (з обов'язковим повторним курсом)</td><td>F</td></tr></table>	Шкала оцінювання			Університетська	Національна	Шкала ЄКТС	90-100	відмінно	A	80-89	добре	B	70-79	C	60-69	задовільно	D	50-59	E	26-49	незадовільно (з можливістю повторного складання)	FX	1-25	незадовільно (з обов'язковим повторним курсом)	F
Шкала оцінювання																										
Університетська	Національна	Шкала ЄКТС																								
90-100	відмінно	A																								
80-89	добре	B																								
70-79		C																								
60-69	задовільно	D																								
50-59		E																								
26-49	незадовільно (з можливістю повторного складання)	FX																								
1-25	незадовільно (з обов'язковим повторним курсом)	F																								
Вимоги до письмових робіт	Семестровий підсумковий контроль з навчальної дисципліни є обов'язковою формою контролю навчальних досягнень студента. Він проводиться відповідно до навчального плану у вигляді семестрового екзамену у терміни, встановлені графіком навчального процесу та в обсязі навчального матеріалу, визначеному робочою програмою дисципліни. Екзамен – форма підсумкового контролю, яка передбачає перевірку розуміння студентом теоретичного та практичного програмного матеріалу з усієї дисципліни, здатності творчо використовувати здобуті знання та вміння, формувати власне ставлення до певної проблеми тощо.																									
Семінарські заняття	Оцінювання знань студентів на семінарських заняттях здійснюється за стобальною шкалою. Кожен студент зобов'язаний взяти участь не менше як на одній третині семінарських занять, проведених у групі впродовж семестру. Пропущене заняття або негативну оцінку студент зобов'язаний «відпрацювати» у формі, визначеній викладачем. При цьому може виставлятися оцінка, а попередня не впливатиме на середній бал студента.																									
Умови допуску до підсумкового контролю	Форма і терміни підсумкового контролю визначаються навчальним планом. Студент(-ка) допускається до підсумкового контролю (іспиту) за умови відпрацювання усіх «заборгованостей» та набору 25 і більше балів під час поточного контролю.																									

Підсумковий контроль	Форма підсумкового контролю – іспит.
7. Політика навчальної дисципліни	
Письмові роботи: Контрольна письмова робота, як правило, виконується студентами на останньому семінарському занятті. Академічна доброчесність: У Карпатському національному університеті ім. В. Стефаника навчальний процес побудований на основі дотримання принципів академічної доброчесності, прозорості та законності роботи. Як викладач, так і студент (-ка), повинні дотримуватися Положення про запобігання академічному плагіату, Положення про запобігання академічного плагіату та іншим порушенням академічної доброчесності у навчальній та науково-дослідній роботі здобувачів освіти, Кодексу честі Прикарпатського (Карпатського) національного університету імені Василя Стефаника (https://surli.cc/qlwgld). У випадку запозичених робіт, відсутності посилань на використані джерела, випадків плагіату, виявів академічної недоброчесності (списування) викладач виставляє негативну оцінку та пропонує студентові повторно виконати необхідний вид роботи. Відвідування занять та активна участь на лекціях, семінарських заняттях є обов'язковою умовою успішного складання екзамену з пропонованого курсу. За умови відсутності студента(-ки) на лекції чи семінарському занятті без поважних причин (довідки, виданої лікарською установою, заяви, підписаної в деканаті і т. п.), отримання негативної оцінки або невчасного виконання студентами індивідуальних робіт у визначений день має відбутися відпрацювання. Політика курсу передбачає перездачу усіх невиконаних завдань у встановлений термін. Пропущене заняття студент(ка) може «відпрацювати» у формі, визначеній викладачем та кафедрою. Як правило, «відпрацювання» проходить в усній формі, шляхом вирішення тестових завдань на сайті дистанційного навчання тощо. <u>Неформальна освіта:</u> Можливість зарахування результатів неформальної освіти регламентується «Положенням про визнання результатів навчання, здобутих шляхом неформальної освіти, в Прикарпатському (Карпатському) національному університеті імені Василя Стефаника» (http://surli.li/epwgcc).	
8. Рекомендована література	
Основна література Підручники та посібники 1. Археологія України: курс лекцій. За ред. Л. Залізняка. Київ, 2005. 502 с. 2. Балух В.О. Історія античної цивілізації: У 3-х т. Т. 1. Стародавня Греція: Підручник. Чернівці: ТОВ «Вид-во «Наші книги», 2008. 794 с. 3. Балух В.О. Історія античної цивілізації: У 3-х т. Т. 2. Стародавній Рим. Підручник. Чернівці: ТОВ «Вид-во «Наші книги», 2008. 848 с. 4. Баукова А. Антична археологія : навчальний посібник . Львів, 2014. 346 с. 5. Винокур І.С., Телегін В.Я. Археологія України. Тернопіль: Навчальна книга- Богдан, 2008. 479 с. 6. Голованов, С. О. Історія стародавнього світу. Київ:, 2017. 472 с. 7. Крижанівський О. П. Історія Стародавнього Сходу. Київ, 2006. 8. Орлова Т. В. Всесвітня історія. Історія цивілізацій: навч. посіб. Київ: Знання, 2012. 446 с. 9. Петrenchко О. Історія Стародавнього Риму. Дрогобич, 2017. 576 с. 10. Скакальська І. Археологія. Київ, 2018. 216 с. 11. Ставнюк В. Історія Давньої Греції. Чернівці: «Місто», 2022. 552 с. 12. Станко В. Н. Історія первісного суспільства. Київ, 1999. 239 с.	

13. Шама О. І. Історія Стародавнього Сходу. Лекції. Методичні рекомендації : посібник для студ. іст. фак. денної і заочної форм навч. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. 276 с.
14. Шама О. І. Історія Стародавньої Греції і Риму: навч.-метод.посіб. для студ. іст. ф-ту денної і заочної форми навч. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2017. 261 с.

Джерела

15. Антонович М. Листи до мерців. Напис з гробниці Уні. Спів душі з тілом. З антології єгипетської літератури. Сучасність. 1966, № 12 (76). С. 44–59.
 16. Балух В.О. Б 208 Історія античної цивілізації: У 3-х т. Т.3. Практикум. Чернівці: Наші книги., 2008. 681 с.
 17. Геродот. Історії в дев'яти книгах. Київ: Наукова думка, 1993. 573 с.
 18. Гомер. Іліада / пер.із старогрец. Б. Тена. Харків: Фоліо, 2017. 412 с.
 19. Гомер. Одиссея. Львів, 2022. 544 с.
 20. Давньоєгипетська література в українських перекладах. Київ-Харків, 2022. 256 с.
 21. Евріпід. Трагедії. Львів, 2023. 608 с.
 22. На ріках вавілонських: 3 найдавнішої літератури Шумеру, Вавілону, Палестини. Київ: Дніпро, 1991. 398 с.
 23. Платон. Держава. Львів, 2021. 464 с.
 24. Плутарх. Порівняльні життєписи. Київ, 2023. 480 с.
 25. Тит Лівій. Від заснування Міста. Книги I-V. Київ, 2022. 384 с.
- Монографії та наукові статті
26. Археологія України за роки незалежності. Київ. Інститут археології НАН України. 2022, 448 с.
 27. Бауер С. Історія Стародавнього світу. В 2 томах / переклад В. Л. Гончарова. Київ : Видавництво АСТ, 2019–2020. Т. 1. 480 с.; Т. 2. 800 с.
 28. Берд М. SPQR. Історія Давнього Риму. Київ, 2024. 496 с.
 29. Берд М. Імператор Риму. Володар давньоримського світу. Київ, 2025. 432 с.
 30. Блек Джеремі. Історія світу : від найдавніших часів до сьогодення / переклад О. Буйвол. Київ : Vivat, 2021. 256 с.
 31. Вуянко М. Трипільські поселення в Івано-Франківську. Івано-Франківськ, 2025. 196 с.
 32. Гаррет Р. Голі статуї, гладкі гладіатори та бойові слони. Відповіді на цікаві запитання про стародавніх греків і римлян. Київ, 2024. 320 с.
 33. Гаскевич Д.Л. Матеріали буго-дністровської неолітичної культури долини Дністра в межах України. Археологія і давня історія України. 2018. № 3. С.22-38.
 34. Гуцало Л. В., Ковтун Н. М., Рудницька О. П. Конфлікт держави та християнства в Римській імперії в I – на початку IV ст. Актуальні питання у сучасній науці. 2025. № 33. С. 1062–1076.
 35. Костючок П. Л., Солонець І. Ф., Щербін Л. В. Єгиптоманія у стародавньому Римі. *Вісник науки та освіти*. 2025. № 6. С. 1735–1744.
 36. Костючок П. Л., Солонець І. Ф., Щербін Л. В. Піднесення стародавнього Вавилону за правління Хаммурапі (1792–1750 рр. до н. е.). *Актуальні питання у сучасній науці*. 2025. № 8. С. 868–875.
 37. Костючок П. Л., Солонець І. Ф., Щербін Л. В. Стародавній Єгипет у науковій діяльності К. Дерош Ноблекур. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2025. № 9. С. 860–868.
 38. Костючок П., Солонець І., Щербін Л. Єгиптологічні студії у науковій спадщині Саліми Ікрам. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2025. № 2. С. 1128–1136.
 39. Костючок П., Щербін Л. Жінка у стародавньому світі: сучасна українська історіографія. *Вісник науки та освіти*. 2025. №. 1. С. 2148–2155.
 40. Кротова О.О. Амвросіївське кістковище бізонів та особливості його використання. Археологія і давня історія України. 2020 № 4 С. 134-150.
 41. Кун М.А. Легенди і міфи стародавньої Греції. Київ: Мистецтво, 1996. 472 с.
 42. Моммзен Т. Історія Риму. Київ, 2023. 384 с.
 43. Мустафін О. Справжня історія Стародавнього часу. Харків: Фоліо, 2018. 398 с.

44. Сванте П. Неандерталець. Рівне, 2025. 344 с.
45. Содомора А. Жива античність. Київ, 2024. 216 с.
46. Ставнюк В. Становлення афінського поліса. Київ, 2005. 216 с.

Додаткова література

47. Вейбер А. Бобри, черепахи та молюски: що їли люди в кам'яну добу. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/bobri-cherepakhi-ta-moliuski-shcho-yili-liudi-v-kamianu-dobu/>
48. Джонсон Б. Омріяний Рим. Київ, 2020. 254 с.
49. Дольнік Е. Динозаври на званні вечере. Як ексцентричні вікторіанці відкрили доісторичних істот і випадково перевернули світ. Київ, 2025.
50. Залізник Л. Походження людей та народів. URL: <https://localhistory.org.ua/videos/bez-bromu/pokhodzhennia-liudei-ta-narodiv-leonid-zalizniak/>
51. Кессіді К. Вжити. Рівне, 2025. 256 с.
52. Монтанеллі І. Історія греків. Київ, 2010. 336 с.
53. Робертсон Д. Марк Аврелій. Імператор-стоїк. Київ, 2025. 208 с.
54. Тведт Т. Історія світу. Минуле як дзеркало сьогодення. Харків, 2023. 368 с.
55. Томас Р. Мартін. Фокіон. Добродішній громадянин у розколотому суспільстві. Київ, 2025. 224 с.
56. Явін Л. Найкоротша історія Китаю. Київ, 2024. 256 с.
57. Worthington I. Athens after empire: a history from Alexander the Great to the Emperor Hadrian. New York: Oxford University Press, 2021. 442 p. URL: <https://academic.oup.com/book/36146/chapter/314406530>

Інформаційні ресурси

58. Інститут історії України НАН України <https://history.org.ua/>
59. Інститут сходознавства ім. А. Кримського URL: <https://www.oriental-studies.org.ua/uk/home/>
60. Наукова бібліотека ПНУ – <http://lib.pnu.edu.ua/>
61. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського – <http://www.nbuv.gov.ua/>
62. Спілка археологів України. URL: <http://vgosau.kiev.ua/biblioteka/monografii>

Викладач Щербін Л. В., доцент кафедри всесвітньої історії